

Reisz Terézia

A DIPLOMA ÉRTÉKE ÉS KONVERTÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A VOLT HALLGATÓK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN

Absztrakt

A cikk a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar egykori hallgatóinak az egyetemi éveket követő szakmai és személyes életének alakulását mutatja be. Ismerteti a diplomások társadalmi, szociokulturális háttérét, munkaerőpiaci viszonyait, egzisztenciális helyzetét és azok változását. Egyrészt arra fókuszál, hogy milyen egyéni késztetések vezették el őket a kar különféle képzéseire, másrészt azt világítja meg, hogy a diplomát miként értékelték és hasznosították a szakmai életpályájuk során. Kérdőíves és mélyinterjúk kutatásunk során a 2006-ban és az azt megelőző három és fél évtizedben végzetek adatai alapján a 1267 fős, reprezentatív minta numerikus és szöveges információit vontuk be az adatbankunkba. Tanulmányunk az adatok másodelemzése alapján mutatja be a volt hallgatóink szakmai életútjával kapcsolatos tapasztalatainkat.

Kulcsszavak: felsőoktatás; életút; diploma

A kutatás előzményei, körülményeinek sajátosságai

Az ezredfordulót megelőzően, illetve az azt követő évtizedben jelentős változáson ment keresztül a hazai felsőoktatás. A bolognai képzési rendszer előkészítése kapcsán a felsőoktatás szerkezetének, az egyes szakmáknak, szakok oktatásának tartalmi fejlesztésére vonatkozóan új szempontok merültek fel. Kocsis Mihály vezetésével a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kara Andragógiai Kutatócsoportjában számos új megközelítésű kutatás indult, amely módszertanilag megalapozta a végzett hallgatók szakmai életútjának rendszerszerű követését, valamint mintát adott a hallgatók kutatáson alapuló oktatására, a pedagógiai, andragógiai, mérési folyamatokba való bevonására. Az egyik kutatási irány a felsőoktatás kompetencia alapú fejlesztésének megalapozását célozta meg. A köznevelés egyes szintjein a kompetenciák fejlesztésén alapuló pedagógiai tervezés, illetve a kompetencia alapú tanítás korábban meghonosodott, mint a felsőoktatásban. A fogalom, mint folyamatszerző elv és pedagógia gyakorlat már a rendszerváltó oktatási törvényben, az első Nemzeti Alaptantervben megjelent, - egy évtizeddel korábban Zsolnai József kutatóműhelyében és kísérleti iskoláiban már a tanítás szerves részévé vált - a szemlélet jelen volt az oktatást, nevelést megalapozó tananyagfejlesztés új módszereinek alkalmazásában, pedagógiai gyakorlattá vált az elsajátított tudás értékelésében is. A felsőoktatásban és azon belül, a segítő szakmákban, a pedagógusképzésben, felnőttoktatásban, így a hallgatók tanulmányának mérésében, értékelésében, a felvételi rendszerben egyaránt késett az új pedagógiai fejlesztés bevezetése. Ilyen háttérrel vette kezdetét a pécsi műhelyben a hallgatók kompetenciájának mérését megalapozó kutatás, felsőoktatási fejlesztés. A JPTE/PTE Tanárképző Intézetben nemzetközi együttműködés ke-

retében a holland CITO Kutatócsoporttal együtt elindult a hallgatói tudásmérés tesztjeinek kidolgozása. A kilencvenes években pszichológusokból, pedagógusokból, nyelvészekből álló csoport olyan kompetencia alapú mérési eszközöket, tesztcsomagot állított össze, amelyet hazai és nemzetközi egyetemeken validáltak. Egyben ez a szakmai munka alapozta meg a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon elindított komplex kutatást, a hallgatói mérések sorozatát, amelynek több szakmai iránya fejlődött ki. Az ezredfordulótól datálhatóan a kutatások párhuzamosan haladtak. A vizsgálatok előkészítésének és lebonyolításának egyaránt fontos eleme volt a hallgatók bevonása a kutatómunkába. Módszertani szemináriumok, terepgyakorlatok, szakmai gyakorlatok valamint speciális kutatási szemináriumok/kollégiumok, illetve szakkollégiumok keretében készítettük fel a hallgatókat az egyes kutatásokra. A fiatalok különféle egyetemi munkaformák révén részt vettek a kutatási terv előkészítésében, a mérőeszközök fejlesztésében és technikai előállításában, az adatok kérdőíves és interjú gyűjtésében, azok rögzítésében, az adatfájlok kezelésében, az információk feldolgozásában, valamint a kutatási eredmények összefoglalásában. Számos egyéni és kiscsoportos szemináriumi munka, dolgozat és előadás keretében mutatták be a fiatalok a kutatásokkal kapcsolatos szakmai, módszertani problémákat, illetve beszámoltak az adott kutatás egyes elemeiről, eredményeiről. Az "empirikus apró munka elvégzése" rendszerint több szemeszteren is áthúzódott, így a hallgatóknak alkalmuk volt részt venniük a teljes mérési folyamatban. A csoportos közös munkában, valamint az egyéni feladok vállalása révén olyan kutatási praxis-tudást szerezhettek, amelyet szakdolgozatukban, önálló publikációjukban, szakmai konferenciákon, így az intézményi és egyetemi szintű, valamint országos diákköri konferenciákon mutathattak be. Ennek eredményeként jó minősítést kapott több hallgató az államvizsgáján, a legjobbak pedig díjakat is nyertek az országos diákköri tudományos konferenciákon.

A kutatások egyik szakmai, tartalmi területe az intézmény képzéseibe belépő érettségizettek alapkompenciáinak vizsgálatára irányult. Az elsőévesek körében végzett mérésekből komoly adatbázist építettünk fel, hiszen a mérések minden évben megismétlődtek a gólyák körében. Kocsis Mihály vezetésével a validált mérőeszközöket a hazai pedagógusképzésbe beiratkozott hallgatók teljes körére kiterjedően felvettük a 2014/15. tanév elején. Így az intézménybe beiratkozott hallgatók kulturális kompetenciáinak alakulását összevethettük a hasonló életkorú, ugyanakkor más szakokat hallgató fiatalok kompetenciáival és a fejlesztésre váró egyéni képességeikkel.

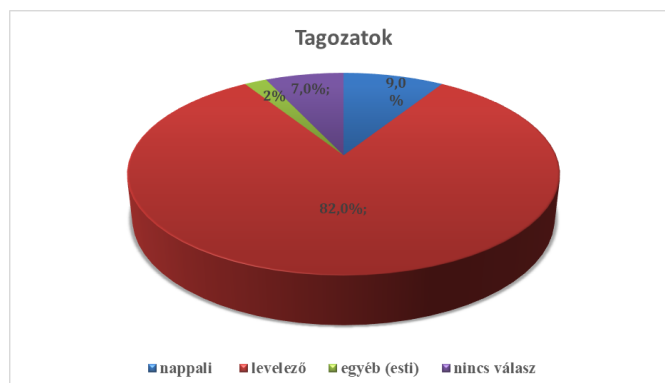
A kutatások másik fontos iránya a hallgatói életút követésére összpontosított. Ez a vizsgálat időben, a kérdésfeltevésében, a szakmai szemléletében, valamint módszertani eszköztárában is megelőzte a hazai felsőoktatásban mára kötelezővé vált hallgatói életutak követését. A felsőoktatásba belépő hallgatók kompetenciájának mérése, valamint a végzetek nyomon követése a változó felsőoktatási rendszerben az intézményi/kari újítások előkészítését oly módon szolgálta, hogy a képzőhely pedagógiai, andragógiai, továbbá az intézmény szervezeti működésének hatékonyságára irányuló kutatást is végzett. A mérés a diplomát követő szakmaválasztásra, a munkaerőpiaci mozgásra és munkahelyi útra, továbbá az oktatási folyamatra és az egyéni tanulmányi utak alakulására irányult. Bőséges adatokat gyűjtöttünk az intézet/kar egyes korszakainak, intézményi formáinak képzési sajátosságairól, az oktatók munkájáról, valamint a végzett hallgatók által mindezekről

adott értékelésekről. A megkérdezettek véleményt mondtak a képzés környezetéről, a kollégium, a könyvtár infrastrukturális, tárgyi és technikai feltételeiről, valamint a hallgatói közösségi terek működési feltételeiről is. Megosztották velünk az egyes szakok oktatásának tartalmáról, az azokhoz kapcsolódó taneszközök, tankönyvek, jegyzetek minőségéről, használhatóságáról kialakított véleményüket. A személyes életvitelük alakulásának nyomon követésére fókuszálva, feltártuk a családi környezetük szociokulturális háttérét, vagyoni és jövedelmi viszonyaik sajátosságait és azok változását. A kulturális fogyasztási preferenciák mellett megismerhettük a szabadidős szokásaikat, értékválasztásukat. Ezen túl a személyes problémáik mellett ráláthattunk a terveiket és a vágyaikat, szakmai aspirációjukat meghatározó egyéni motivációjukra is. A mintában 1267 fő vett részt, ez az összes sikeresen diplomázott hallgatói alapsokaság 12,6%-a. Mérésünk adatgyűjtését kérdőívvel és mélyinterjúk felvételével végeztük el, adatbankunkat SPSS adatbáziskezelő segítségével dolgoztuk fel. A pályakövető kutatás 2005-ben kezdődött és kiterjedt a 2006. év előtt végzett valamennyi hallgatóra. A képzés 1976-ban indult, azóta a mérésig 13.482 fő kapott felsőfokú oklevelet. Kocsis Mihály 110 oldalon tételesen felsorolja a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon és elődintézményeiben végzett hallgatókat az oklevél átvételének éve, valamint a felsőfokú szakképesítés megnevezése szerint (Kocsis, 2010, pp. 112-228). A cikk bemutatja a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar egykori hallgatóit, valamint az elvégzett egyetemi éveket követő szakmai és személyes életük alakulását. Ismerteti a diplomások társadalmi, szociokulturális háttérét, munkaerőpiaci viszonyait, egzisztenciális helyzetét és azok változását. Egyrészt arra fókuszál, hogy milyen egyéni késztetések vezették el őket a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar különféle képzéseire, másrészt azt világítja meg, hogy a diplomájuk megszerzését miként értékelték és hogyan hasznosították a szakmai életpályájuk során. A cikkben a kutatás keretében kapott információk másodelemzésével foglaljuk össze azokat a vizsgálati tapasztalatainkat, amelyeket a 35 éves időszakon végig kísért FEEK-es diplomások szakmai életétéről és egyéni boldogulásáról megtudhattunk.

A kutatás alapjául szolgáló minta összetétele és a résztvevők társadalmi háttere

A Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar jogelőd intézményében a népművelés szakra felvettek képzése 1974-ben, nappali tagozaton indult. A következő tanévtől – a tanár-népművelő szakpárok belépésével – fokozatosan megjelentek a levelező és az esti tagozatos képzések is, azonban 1995-ig arányuk nem volt meghatározó, a végzettek 75,9%-a nappali tagozaton fejezte be tanulmányait. Az 1990-es évek elejétől a gazdasági ágazatok átalakuló foglalkoztatási szerkezete, az új szakmák megjelenése, valamint az új képzési szakok és szakirányok iránti fokozódó igény, a beiskolázottak létszámának növekedését eredményezte. A folyamatok a levelező képzés hallgatói létszámarányának gyors felfutását inspirálták. Vizsgálatunk idejére – 2006-ra – a diplomák 82%-át már a levelező tagozatosok vehették át, ekkor a hallgatóknak mindösszesen a 9%-a végzett nappali képzésben (lásd az 1. ábrát).

1. ábra: A diplomások képzési tagozatának alakulása (N=1267 fő, %)

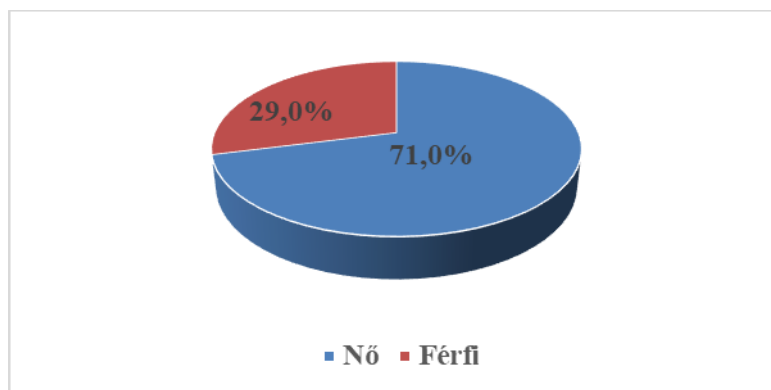

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

Kedvező tanulási körülményt hozott a kihelyezett képzések számának és a különféle oktatási formáknak a bővülése. A hallgatók lakóhelyeinek közelébe megszervezett egyetemi oktatás, tehát a kar/intézet Pécsen kívüli oktatóhelyeinek kiépítésével - a meghatározóan munka mellett tanuló felnőttek a munkavégzés, a család ellátása és a gyereknevelés mellett - a helyben tanulás lehetőségét pozitívan fogadták, mert ez a felnőttek időmenedzsmentjében könnyebbséget, előnyöket jelentett. Ez is jelentősen hozzájárult a levelező képzésekre jelentkezők számának emelkedéséhez.

A hallgatók összetételének nemek szerinti alakulása az intézet/kar működésének minden szervezeti korszakában sajátos képet mutatott. Mára a hazai felsőoktatásban több nő vesz részt, mint férfi (KSH, n.d.), ezt erőteljesen növekedő és tartós tendenciaként rögzíthetjük. A folyamat eredményeként kialakultak olyan szakok is, ahol a nők aránya közelít a teljes hallgatói létszámhoz (Széll & Tóth, 2021). Éppen ezért nem egyedi jelenség, hogy a PTE FEEK és az elődintézményeinek különféle képzésein a hallgatók egynegyedénél némileg több (29%) férfi végzett, azonban a nők meghatározóan magasabb (71%) arányban tanultak és szereztek diplomát (lásd a 2. ábrát). A nappali tagozatot a korábbi években több férfi látogatta, azonban ez a helyzet jelentősen megváltozott. A nemenkénti aszimmetria az ezredfordulóra még erőteljesebb lett, a mérés idején a nappali tagozatra járók 16,7%-a férfi volt, a nők aránya pedig ebben a képzési formában az átlagnál lényegesen magasabb, 83,3% volt.

2. ábra: A mintában szereplők nemének összetétele (N=1267 fő, %)

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A mintában szereplőket a diplomájuk megszerzésének éve szerint csoportokba rendeztük. Ennek eredményeként az összetételükben feltűnő létszámbeli aránytalanság tűnik ki. 1996 előtti években összesen 8,9%-uk vette át oklevelét, ők a legidősebbek, akik ma már nyugdíjas éveikben vannak. Ezt követően az 1996-2000 közötti években azonban megfízszereződött a hallgatók és a diplomázottak száma, ők pedig a kutatás idején középkorúak voltak. Ugyanilyen mértékben megnőtt a 2001-2006-os időszakban kiadott új diplomák száma, az államvizsgázó hallgatók a legnépesebb fiatal korosztályt képviselték.

A mintában szereplők átlagos életkora 43 év, az eltelt hosszú évtizedek magyarázzák, hogy az élet éveiket igen széles életkori szórás jellemzi. A legfiatalabb 27 éves, míg a legidősebb diplomás 80 éves volt a 2006-os adatfelvételkor. Az életévek kohorszait tekintve minden ötödik megkérdezett személy 39 év alatti volt. A 40-50 évüket betöltött középkorúak és az 51 évesnél idősebbek aránya is a legfiatalabb életkori csoport dupláját tették ki (lásd az 1-2. táblázatokat).

1. táblázat: A diplomával végzetek száma a kutatás idején (N=1267 fő, %)

Diplomások száma/ Diplomázás éve	Fő	Százalék
1990 és előtte	68	5,4
1991-1995	44	3,5
1996-2000	577	45,5
2001-2006	578	45,6
Összesen	1267	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

2. táblázat: A mintában szereplők életkori csoportjai (N=1242 fő, %)

Fő, százalék / Életkori csoportok	Fő	Százalék
39 évnél fiatalabb	251	20,2
40-50 éves	479	38,6
51 éves és több	512	41,2
Összes	1242	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A diplomások területi, családi, szociokulturális háttere

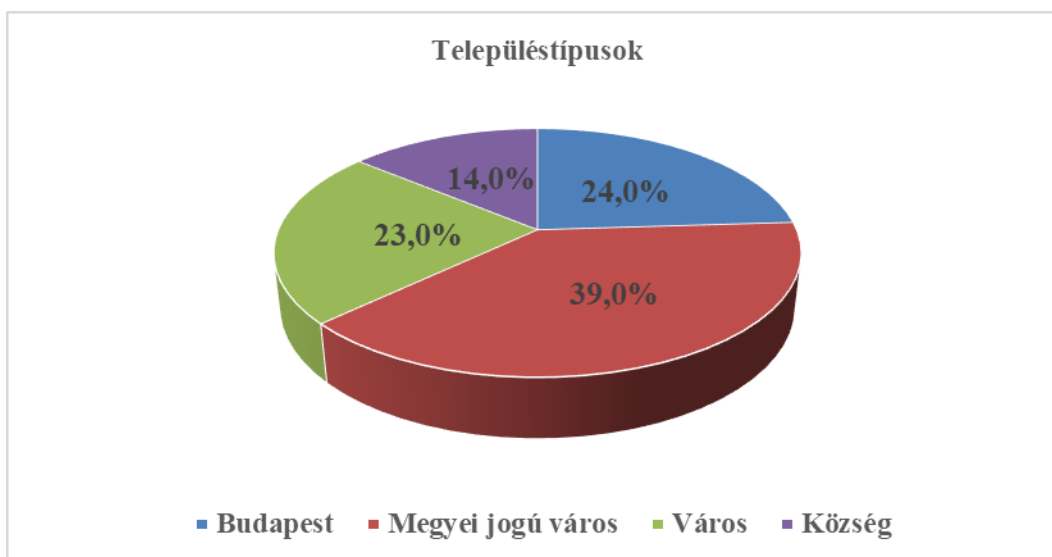
A diplomások életkörülményeinek jellemzőit számos kvantitatív és kvalitatív szociológiai változóval vizsgáltuk. A családi háttér, a lakóhely környezeti hatása, valamint a szorosabban vett szociokulturális miliő, mint a kulturális fogyasztás, a vagyoni és jövedelmi viszonyok sok tekintetben befolyásolják a pályájuk alakításának elején tartók boldogulását. Mindezek az idősebb generáció egzisztenciális biztonságában is meghatározó szempontokként veendőek számba.

A felsőfokú oklevéllel rendelkezők regionális és településszintű származását két erőteljes vonás jellemzi. Térségi lokalizációjuk szerint főként a Dunántúlról (27%), ezen belül is Baranyából jöttek legtöbbször az egyetemre. Amennyiben a kibocsátó településeket ke-

ressük, akkor a pécsiek (12%) és budapestiek aránya (24%) tűnik meghatározónak. A lakóhelyük településtípusát vizsgálva láthatóan főként a városokból érkeztek Pécsre tanulni (lásd a 3. ábrát). A diplomaszerezést követően kismértékű horizontális mobilitást leírva szintén városokban telepedtek le, vélhetően ma is ott él a diplomások többsége. A kis létszámú községekben és kistelepüléseken állandó lakóhellyel rendelkező fiatalok is az egyetemi évek után falusi életformájukat urbánus életmódra váltották, mert városban kerestek munkát, megélhetést, párt. Tényként rögzíthetjük, hogy a térbeli mobilitás inkább az urbanizáltabb térségekbe, a nagyobb városok felé vonzotta a diplomásokat, mert ott változatosabb és több munkahely kínálkozott. A középkorúak és a fiatalabbak térségi mozgási irányának megválasztásában szempontként jelenik meg a jó iskola, a szórakozási és a sportolási lehetőség. A városok jobb közellátása, oktatási intézményi ellátottsága főként a családoso k gyermekei számára nyújtottak minőségi tanulási lehetőséget, kedvezőbb szabadidős elfoglaltságot.

A lakóhely településtípusa alapján feltételezhető a választott városi életforma, ám a család és életközösség szociokulturális háttérének mutatói minden korcsoportban inkább a falusi alsó középosztály rétegsajátosságait mutatják.

3. ábra: A lakóhely településtípusa a diplomaszerezést követően (N=1267 fő, %)

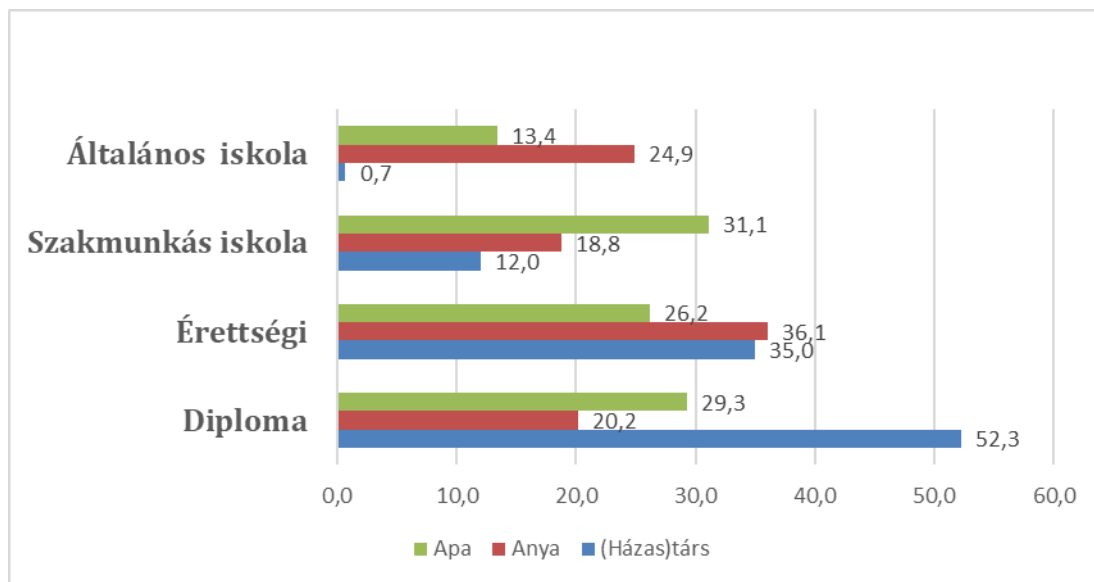

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

Az édesapák körében a szakmunkás végzettség és a diploma a meghatározóbb, az édesanyák főként nyolc általános iskolai osztályt végeztek, illetve érettségivel rendelkeztek. A szülők befejezett iskolai végzettségi szintje elmaradt a diplomával rendelkező egykori hallgatóink iskolázottságától, így ők a mobilitásuk tekintetében első generációs értelmiségekké váltak. A házastársak, párok körében a diploma és a középiskolai végzettség a leggyakoribb. A volt hallgatóinknak a férj/feleség/élettársi kapcsolatában az iskolázottságuk úgy alakult, hogy a párok 52,3%-a a kérdezettekhez hasonlóan diplomával rendelkezett, ám 47,7%-nak ennél alacsonyabb a végzettsége. Érdekes azonban számba venni a hazai nők férjválasztási szokását is, amelynek tendenciája hosszú évtizedek óta ismert és napjainkban is tartja magát. Elterjedt párválasztási szokás, hogy tudniillik, a magyar

nők az iskolai végzettségükhöz viszonyítva azonos, illetve többségében kevésbé kvalifikált pár mellett döntenek. A kutatási mintánk ezt a szociokulturális sajátosságot is tükrözi, amelyet a diplomás nők körében ugyanúgy megtaláltunk, mint édesanyjuk párválasztása esetében (lásd a 4. ábrát).

4. ábra: A családok/életközösségek iskolázottsága (N=1267 fő, %)

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A művelődési szokások és a kulturális fogyasztás egyéni szintjének egyik ismert vizsgálati módja, hogy azt a családban/életközösségben megtalálható könyvek számával mérik. E tekintetben átlagosan 500 db könyvvel rendelkeznek a diplomások. Mindhárom korosztályi csoport nagyobb arányban a szerényebb, alacsony kötettségű (59,4%) könyvtulajdonosok közé tartozik. Azonban a legidősebbek valamivel többen rendelkeznek nagyobb példányszámú házikönyvtárral (lásd a 3. táblázatot). Ennél még kedvezőtlenebb a diplomások újságolvasási szokása, amennyiben 95%-uk alacsony, vagyis alkalmi újságolvasó. Csúpan 5%-uk - és itt is az idősebb korosztály - mondja magáról azt, hogy nagy rendszerességgel olvas újságot, napilapot.

3. táblázat: A háztartások könyvekkel való ellátottsága (N= 1101 fő, db)

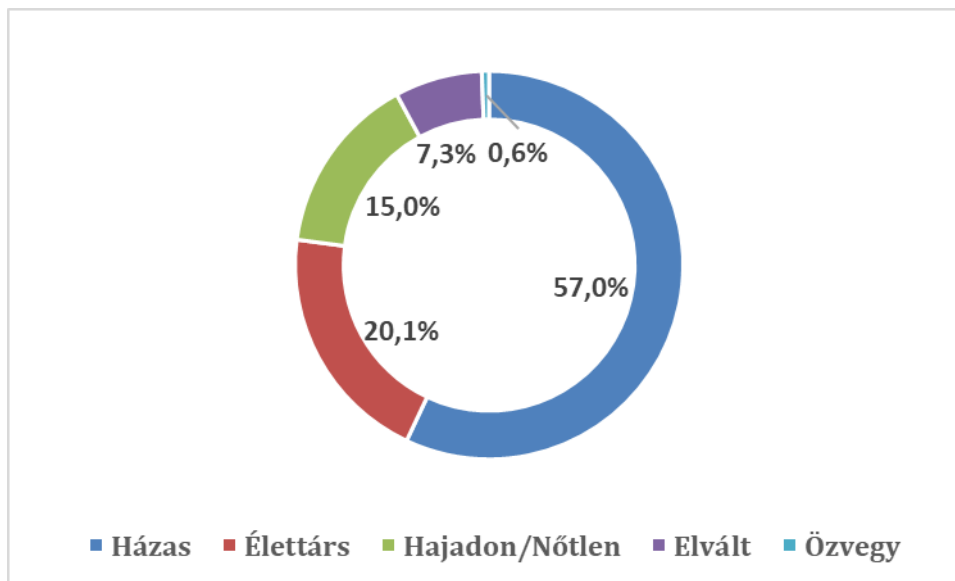
Könyvek száma (db) / Életkori csoport	Alacsony (max. 599 db)	Magas (600 db és több)
39 évesnél fiatalabb	182	38
40-50 éves	264	147
51 éves és idősebb	208	262
Összesen	654	447
Százalék	59,4	40,6

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A diplomások családjának, életközösségének szerkezete az eltelt hosszú évtizedek alatt több korszakban is átrendeződhetett. A kutatás időpontjában a végzettek közel kéthar-

mada (77,1%) társával élt együtt, ebből házasságban éltek (57,0%) vagy élettársi kapcsolatot tartottak fenn (20,1%) (lásd az 5. ábrát). Körükben a kiscsaládos életforma terjedt el, 94%-uk négy fős vagy ennél is kisebb életközösségben élt. Az is látható, hogy a hazai gyermekvállalási kedvhez hasonlóan átlagos a családokban nevelt gyermekek száma (1,4 fő). A párkapcsolatban élők 48%-ában még nem született meg az első utód. A gyermekkel rendelkezők körében három és több gyereket a kérdezettek 4%-a, két gyereket 34%-a, illetve egy gyermeket 14%-a nevel. Házasságát 7,3% válással bontotta fel, 0,6%-uk megözvegyült, illetve 15%-uk még nőtlen/hajadon, akik főként a pályakezdők életkori csoportjában találhatók meg.

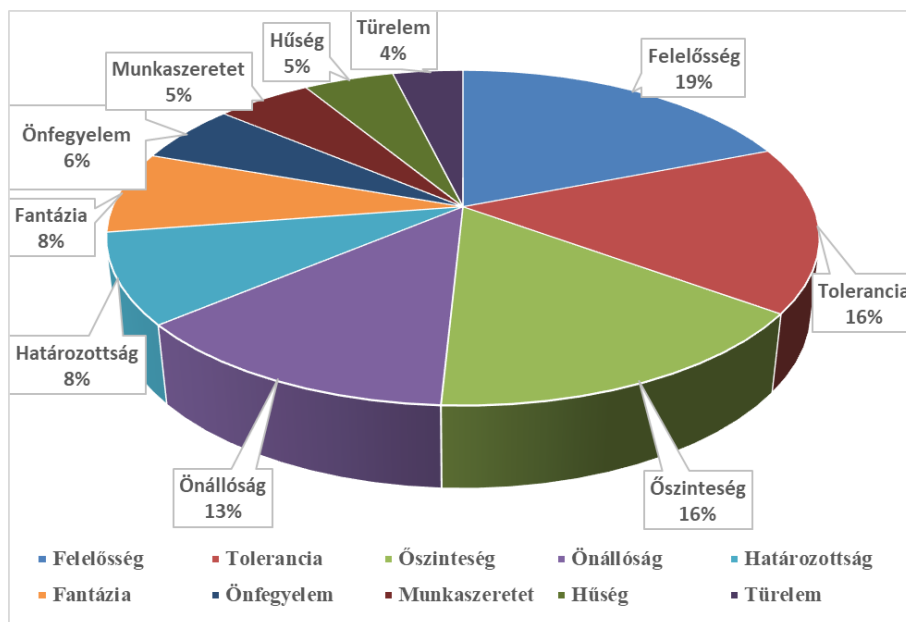
5. ábra: A diplomások életközösségeinek szerkezete (N= 1267 fő, %)

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A diplomások életvilágában a városi életmód mellett, közepesen iskolázott környezetben a meghatározó értékek a mindennapos munkavégzéshez kötődtek. Ezt látták gyermekként a családban, illetve rokon kapcsolataikban is. A munka szervezte életüket, időbeosztásukat, terveiket. A kérdezetteknek több mint a fele gimnáziumból jött, ahonnan a tanulással, munkával megalapozott karrierépítést értéként hozták magukkal. A 2006. évi mérés során a legfontosabb emberi értékek sorában a felelősség, a tolerancia és az őszinteség szerepelt a leggyakrabban megemlített első három helyen. Ezeket követték az önállóság, a határozottság, a fantázia, az önfegyelem és további életelveket meghatározó fogalmak (lásd a 6. ábrát). A fiatalok legkevésbé a felelősség értékét hangsúlyozták, azonban az őszinteséget, az udvariasságot és mások tiszteletét is a preferált értékeik közé sorolták. A legidősebb generáció tagjai említést tettek az őszinteség, a hit, a határozottság fontosságáról is.

6. ábra: A legfontosabb értékek a diplomások említése szerint (N= 1267 fő, %)

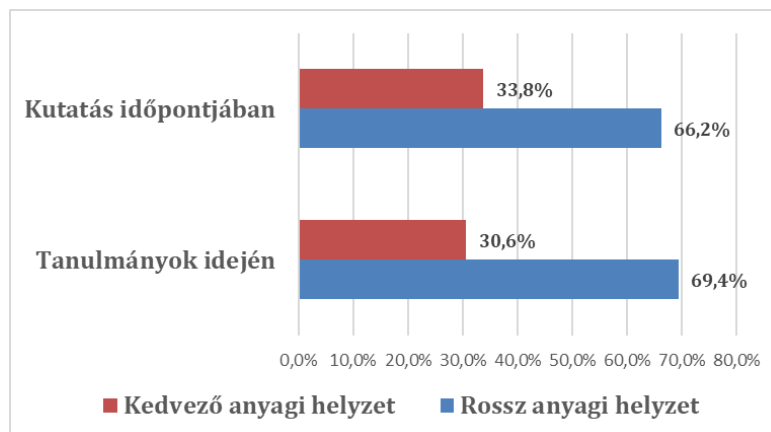

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A végzetek vagyoni, anyagi helyzete

A kutatás során kiterjedt elemzést végeztünk a felnőttek egykori és jelenlegi egzisztenciális helyzetére vonatkozóan. A háztartásuk/életközösségük körülményeit, anyagi eszközeiket, több változóval vizsgáltuk. Új indexáló módszer alkalmazásával mértük a diplomások anyagi helyzetének szintjét és annak változását. A teljes populáció vagyoni helyzetének átlagához mérten állapítottuk meg a vagyoni helyzet egyes szintjeit, így az átlagos vagyoni helyzetnél alacsonyabb, szerényebb tulajdonnal rendelkezőket rossz vagyoni helyzetűnek, míg az átlagnál magasabb tulajdonnal rendelkező háztartásokat kedvező vagyoni helyzetű csoportként azonosítottuk. A mérés során a megkérdezett adatok körébe vontuk az otthoni lakás és nyaraló ingatlan tulajdonait, továbbá a gépjárművekkel való ellátottságot. Az anyagi helyzetük alakulásának bázis pontjául a felsőfokú tanulmányok befejezésének idejét vettük alapul. Ekkor a diplomások 69,4%-a rossznak értékelte anyagi helyzetét, csupán szűk egyharmaduk (30,6%-uk) nyilatkozott egyetemi éveire vonatkozóan kedvező körülményéről. A másik mérési pontunk a 2006. év volt, vagyis a diplomások jelen idejű anyagi állapotát is megismerhettük. Ugyan kis mérvű elmozdulást, de az anyagi körülmények pozitív irányú változását regisztrálhattuk. Kutatásunk időpontjában rossz anyaiakkal rendelkezett az egykori egyetemisták 66,2 %-a, ugyanakkor egyharmaduknál kicsit többen, 33,8 %-uk javuló, jó anyagi helyzetéről számolt be (lásd a 7. ábrát).

7. ábra: A diplomások anyagi helyzete a tanulmányok folytatásakor és a kutatás időpontjában (N=1143 fő, %)

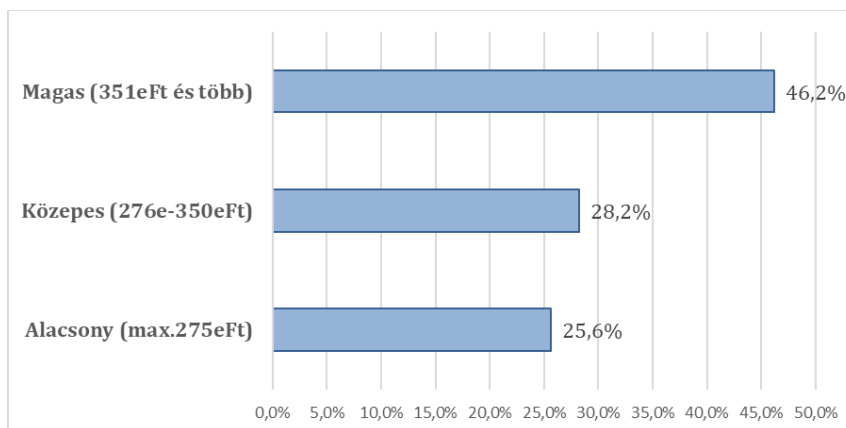
Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomom követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

Az országos jövedelmi adatoknak megfelelően a rendszerváltást megelőző és az azt követő 10-15 esztendőben valóban a legszerényebb körülmények között élő népességcsoportok a nyugdíjasok és a fiatalok voltak. A kedvező változás a középkorú értelmiségiekre korlátozódott. E tekintetben bizakodó, nyertes diplomás csoportnak mondhatóak az 1991-1995 között végzettek, akiknek 70,5%-a az államvizsgájuk idején rossznak élte meg anyagi helyzetét, de a mérés időpontjában - vagyis 14-20 év munkavégzést követően - a középkorúaknak már csak kevesebb, mint a fele, pontosan 40,2%-a panaszkodott rossz anyagiakról. Pénzügyi helyzetük tekintetében az idősek az egyik vesztes diplomás korosztály. Az 1990-es évben és azt megelőzően, a legrégebben diplomázottak kedvezőtlen helyzete az önbevallásuk szerint nem mozdult jobb, biztatóbb irányba. Közel a kétharmaduk (73,1%-uk) úgy emlékszik, hogy a tanulmányuk végén nem élt anyagi biztonságban. Ugyanez a diplomás, mára idős emberek csoportja az azóta eltelt éveket követően is - pontosan a 2006-os évben - rossz anyagi helyzetéről szólt (78,1%). Ez a lehangoló kép is egybevág a hazai nyugdíjas korosztály jövedelmi helyzetével. Sajnálatos, hogy az idősek a diplomájukat nem tudták a hosszú évtizedek során úgy kamatoztatni, hogy tartalékot képezhessenek, illetve nyugdíjukkal biztonságos idős kort alapozhassanak meg. A mérés idején a 39 évesek és ennél fiatalabbak is szerény vagyoni háttérrel rendelkeztek, valamint a legégetőbb, mindennapi pénzhiány is itt jelentkezett erőteljesebben. A probléma szerteágazó, azonban a kérdőíves adatok és az interjúkkal gyűjtött információk szerint is ezt a generációt sújtják leginkább a család fenntartása, a munkahelyi verseny, valamint a fokozódó piaci és szociális nyomás terhei. A posztadoleszcens életforma egyik sajátossága, illetve egyben a következménye is, hogy a kitolódó tanulmányi korszak következtében a párválasztás, a családalapítás, az első lakás fedezetének megteremtése, valamint a gyermekvállalás is ebben az életszakaszban teljesül. A vagyon gyűjtése, a tartalékok képzése - egyéni mentalitások függvényében - erre az életkori csoportra nem jellemző, mert a 39 évnél fiatalabbak az egzisztenciájuk és életmódjuk anyagi megalapozásával vannak elfoglalva.

A pénzügyi gondokat, a családi költségvetésben havi rendszerességgel előforduló pénzhiányt önbevallás alapján vizsgáltuk (összegük 0 és 500.000 Ft között szóródott). Az

adatokat módszertani megfontolásból nagyságrendi – alacsony, közepes, magas – csoportokba soroltuk, ez utóbbiakon belül elemeztük az érintettek arányait, illetve a szakmai szocializációs folyamatban eltelt idő és a megjelenő pénzhiány összefüggéseit. Alacsony hiányról – vagyis relatívan jobb helyzetről - szólt a megkérdezettek 25,6%-a, közepes pénzhiány jellemezte 28,2%-ukat és magas – 351.000 forint feletti – igényről számolt be a vizsgált diplomások 46,2%-a, akik napi gondokkal küzdenek. Az viszont egyértelmű, hogy a tanulmányok ideje alatt kedvezőtlenebb anyagi viszonyok között éltek a hallgatók, mint a diploma megszerzését követően (lásd a 8. ábrát, valamint a 4. táblázat adatait).

8. ábra: Pénzhiány szintje a háztartásokban a kutatás idején (N=1123 fő,%)

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

4. táblázat: Pénzhiány az egyes diplomás csoportok háztartásában a kutatás időpontjában (N=1123 fő, %)

Pénzhiány mértéke/ Diplomaszerzés éve	Alacsony szintű (max. 275e Ft)	Közepes szintű (276e-350 e Ft)	Magas szintű (351e Ft és több)	Összesen
1990 és előtte	14	16	10	40
1991-1995	10	9	20	39
1996-2000	101	131	271	503
2001-2006	163	160	218	541
Összesen	288	316	519	1123
Százalék (%)	25,6	28,2	46,2	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A legégetőbb kérdések sorában legtöbbször az anyagiakra, így a hiteltörlesztésekre, az alacsony munkabérré, a munkanélküliség kockázataira, a család ellátásához szükséges források elégtelenségére, rossz lakáshelyzetükre panaszkodtak. A második problémakör a családi élettel kapcsolatos. Főként a gyermeknevelés került előtérbe a fiatal és középkorú korosztály esetében. Az idősebbek pedig a gyermekeik elhelyezkedésével, párválasztásával, válásukkal kapcsolatos gondjaikat osztották meg. A harmadik problémakör gyanánt az egészség és fenntartásának nehézségei merültek fel, de egyéb vonatkozások is felszínre kerültek, mint az elvándorlás, a hazai politikai- és gazdasági élet anomáliái vagy

egy újabb képzés nehézségének kérdése. Ha egy jó tündér elűzhetné a problémáikat, akkor a nők és az idősek először az egészségügyi kockázatoktól, az anyagi nehézségektől, majd a családi gondoktól szabadulnának meg, illetve a sorban a munkahely világának javulását kérnék. A férfiak első helyen a munkahelyi konfliktusok megoldását, pozíciójuk és anyagi megbecsülésük emelkedését várják, ezt követik a személyes lehetőségek és a családi viszonyok javulásának reményei, harmadikként az ország fejlődését hátráltató problémáktól szabadulnának meg mielőbb.

A felsőfokú tanulmányok motivációi és a kapott diploma értékelése

A felsőfokú tanulmányok motivációi széles változatosságot mutatnak. Látható azonban, hogy a tanulmányok megkezdésekor három szempont mindegyik korosztályi csoportban fontos érvként merült fel. A szakmaválasztás (60,0%), a magasabb jövedelem elérésének lehetősége (29,6%), a munkahelyi- (5,1%) és a családi elvárások (1,1%) tűntek a legfontosabb tanulási késztetéseknek (lásd az 5. táblázatot). A visszaemlékezés prizmatörése, vagy a jelenlegi életmódjuk, de a várakozásaik is korrigálhatták a motivációikról megőrzött emlékeiket, nos ezt nem tudhatjuk pontosan. Tény, hogy a fiatalabb korosztály az egyetemi tanulmányok elvégzésével a szakmai érdeklődésen túl a magasabb jövedelem jövőbeli lehetőségét is szem előtt tartotta. Az idősebbek a szakmai érdeklődés mellett a munkahelyi elvárásoknak is engedtek, amikor iskolapadba ültek.

5. táblázat: Mi indokolta felsőfokú tanulmányainak megkezdését a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon? (N= 1247 fő, %)

Indokok/ Diplomázás éve	Szakmai indok	Diploma	Magas jö- vedelem	Munkahely	Család	Egyéb	Összes
				elvárása			
1990 előtte	48	17		1		2	68
1991-1995	34	8		1	1		44
1996-2000	351	159	10	22	6	9	557
2001-2006	315	185	17	39	7	15	578
Összes	748	369	27	63	14	26	1247
Százalék	60,0	29,6	2,2	5,0	1,1	2,1	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A felsőoktatási intézmény életében bekövetkezett szervezeti változások, így a képzési formák, a szakok és szakirányok módosulása mind-mind nyomon követhetőek a vizsgált diplomások oklevelének megnevezésében, szakmai tartalmában. Önálló kutatást igényelne a változtatások mögött meghúzódó szakmai, politikai, továbbá felsőoktatás-politikai, művelődéspolitikai, illetve munkaerőpiaci és foglalkoztatás-politikai folyamatoknak az egyes oktatási időszakokban bekövetkezett változásokra gyakorolt hatásának, mértékének, tartalmának mérése. Izgalmas lenne azt is feltárni, hogy az egyetem belső világában feszülő érdekek és érdekeltségek, a hallgatókért és a normatív támogatásokért erősödő belső verseny miként feszítette szét, majd alakította át új szervezeti és tartalmi formává az egyetemi kart, intézetet. E helyütt csupán arra szorítkozhatunk, hogy a diplomák megnevezése alapján közelítő összefoglalását adjuk a felsőfokú oklevelek szakmai tartal-

mának. A szerteágazó szakok és szakirányok átláthatósága érdekében új változókat vezettünk be a szakok áttekintésére. Ilyen módon négy nagy szakképzettségi csoportot különítettünk el, ezek a népművelő (önállóan vagy tanári szakpárral) és művelődésszervező; a humán- és személyügyi menedzser; a felnőttoktatási- és PR szakértő, végül a felsőfokú szakképzés vagy ifjúságsegítő szak.

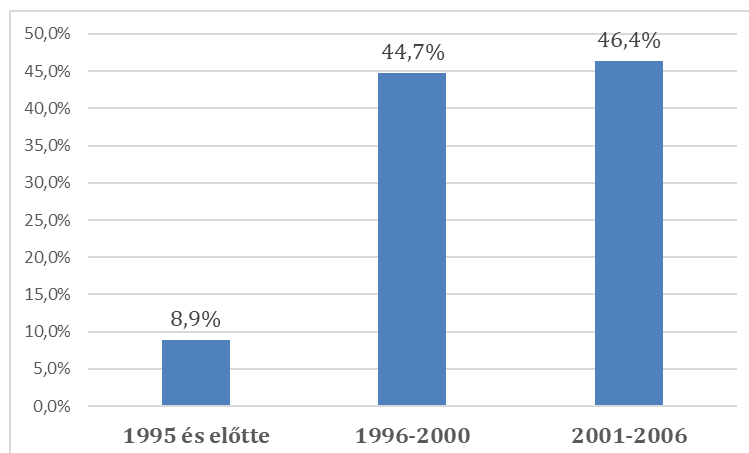
6. táblázat: A Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar és elődintézményeiben kibocsátott oklevelek szakjellege az államvizsga éve szerint (N=1247 fő, %)

Szak, szakirány /Diplomázás éve	Népművelő/tanár szakpár, művelődésszervező	Humán-, személyügyi menedzser	Szakért felnőttoktatási, PR)	Felsőfokú szakképzés	Nincs adat	Összes
1990 és előtte	64	4				68
1991-1995	19	25				44
1996-2000	146	401			10	557
2001-2006	133	386	4	3	52	578
Összesen	362	816	4	3	62	1247
Százalék	28,9	65,5	0,4	0,3	4,9	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A legtöbb diplomát a humán-, személyügyi menedzser (65,5%) szakokon adták ki, amelyek nagyobb hányadát 2001-2006 közötti években védték meg a diákok. A népművelő/művelődésszervező diplomából is sok okleveles volt (28,9%). A hagyományos népművelő és tanárszakokkal párosított képzés az 1995 előtti évekre datálható (83 fő végzett), azonban az ezt követő időszakokban a művelődésszervező képzésben sikeresen államvizsgázottak száma háromszorosára emelkedett (279 fő). A szakértői (felnőttoktatási, PR) diplomákat (4 fő) és a felsőfokú szakképzés/ifjúságsegítő szakok tanúsítványait (3 fő) a kutatás évében és közvetlenül azt megelőzően adta ki a kar. A diplomát nem adó felsőfokú szakképzési szakok köre is ekkor bővült, a sport, a média, a turizmus és a szolgáltató szféra területén foglalkoztatható felsőfokú szakképesítéssel rendelkezők okleveleivel (lásd a 6. táblázat és a 9. ábra adatait).

9. ábra: A diplomák megoszlása a kézhez vételük időszaka szerint (N=1247 fő, %)

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon végzetteket az intézményből meghatározóan jó diploma minősítéssel távozókként ismerhettük meg. Eredményük 1,59 szórással a jó érdemjegy körül mozgott. A végzetek 17,6%-a az államvizsgán közepes vagy annál rosszabb minősítést kapott egyetemi munkájára. A hallgatók többsége (82,4%) a záróvizsgáját 4,5 fölött érdemjegyre védte meg. Kevés kiváló minősítésű hallgató végzett (6,9%), az elégséges érdemjegyű diplomák száma sem számottevő, ők a legkétszámú végzetek között találhatók (1,4%). Az eredmények mögött a tanuláshoz, munkához való viszonyuk, életmódjuk sajátosságai, attitűdjük húzódik meg (lásd a 7. táblázatot).

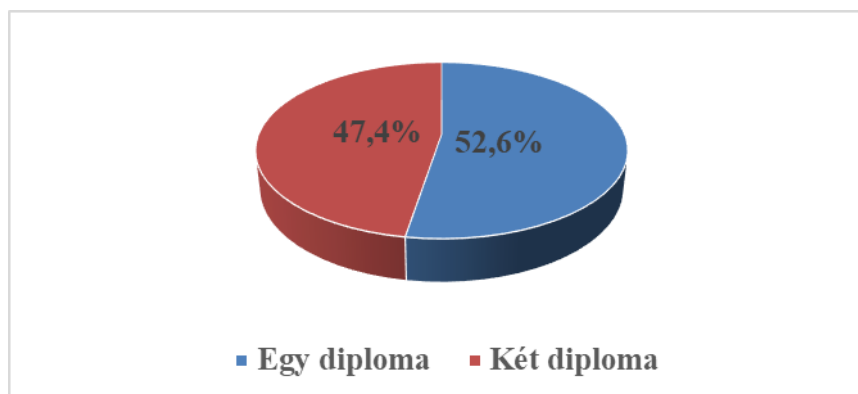
7. táblázat: Az átadott összes diploma minősítése (N=1267 fő, %)

Minősítés/Diplomázás éve	Alacsony (2-3)	Magas (4-5)	Összesen
1990 és előtte	7,5	5,4	5,8
1991-1995	0,5	4,6	3,9
1996-2000	53,0	47,5	48,3
2001-2006	39,0	42,5	42,0
Összes	100,0	100,0	100,0
Együtt	17,6	82,4	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A megszerzett diplomák száma alapján az egy oklevéllel rendelkezőket alacsony, a kettő és annál több diplomát szerzett egykori hallgatókat magas kulturális tőkével rendelkezőkként és azt hasznosítókként értékeltük. A vizsgált évtizedek alatt a megkérdezettek 52,6%-a egy, 47,4%-a kettő vagy több felsőfokú végzettséget szerzett (lásd a 10. ábrát).

10. ábra: A megszerzett diplomák számának megoszlása (N=1247 fő, %)

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

Jövőjük építésének tudatos elemét képezték a tanuláshoz kötődő ráfordítások. Az évek során az anyagi és humán tőke befektetések, a tanulásra fordított források halmozódása, az egyre növekedő időráfordítás azt eredményezte, hogy a tanulás az életmódjuk fontos elemévé, a karrierjük építésének sajátos portfóliójává vált. A portfólió kezelése, gyarapításának módja, azonban már eltérő mintázatokat mutattak. Az egyes korosztályi csoportokban erősen differenciálódott a diplomák száma és a hozzájuk köthető tudástőke. A fiatal diplomásokhoz képest (38,6%) az idősebbek korcsoportjaiban kétszer-háromszor

több a kettő és több oklevéllel rendelkezők aránya (69,2%). A kutatás idejéhez legközelebb államvizsgát tett "friss" diplomások 61,4%-a egy felsőfokú oklevéllel rendelkezett (lásd 8. táblázatot).

8. táblázat: Oklevelek száma a diplomázás éve szerinti eloszlásban (N=1247 fő, %)

Diplomák száma /Diplomázás éve	Egy diploma		Két vagy több diploma		Összesen	
	Db	%	Db	%	Db	%
1990 és előtte	21	30,8	47	69,2	68	100,0
1991-1995	11	25,0	33	75,0	44	100,0
1996-2000	269	48,2	288	51,8	557	100,0
2001-2006	355	61,4	223	38,6	578	100,0
Összesen fő,%	656	52,6	591	47,4	1247	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

Első megfontolásra ezt a tényt úgy értékelhetjük, hogy az idősebb korosztály több időt szánhatott tudása és oklevele gyarapítására, ami tükröződik az oklevelek számában. Sajnos vélhetően nem ez a helyzet, a kép ennél árnyaltabbnak tűnik. A diplomához fűződő remények és a munkaerőpiaci konvertálásának lehetőségei megváltoztak az idők során, ami mögött értékváltást és bizonyos értelemben a felsőfokú oklevél devalválódását tapasztalhattuk meg. Ezt tükrözi, hogy a diploma értékét alul becsülik – a fiatalok egy része (88 fő) – a diplomájukról úgy vélekedtek, hogy az „nem ér semmit sem”, illetve „használható, de érdemes kiegészíteni további végzettségekkel”. A felsőfokú oklevél értékét, hasznosításának előnyeit igen differenciált szempontok alapján minősítették. Nem éri el a 2%-ot azoknak az aránya, akik úgy gondolták, hogy diplomájuknak nincs értéke. 87%-uk értékesnek vélte oklevelét, illetve megszorításokkal előnyöket biztosító dokumentumként hasznosította azt az eltelt évek során (lásd a 9. táblázatot).

9. táblázat: A diploma konvertálási lehetőségei a volt hallgatók értékelése alapján (N=1265 fő, %)

Oklevél minősítése/ Diplomázás éve	Nincs értéke	Hasznosítható, kiegészítendő	Komoly végzettség előfeltétele	Teljes értékű diploma	Egyéb	Nincs adat	Összesen
1990 és előtte		4	30	29	1	4	68
1991-1995		7	17	18	3	3	48
1996-2000	12	33	248	203	15	46	557
2001-2006	10	22	298	193	36	33	592
Összesen	22	66	593	443	55	86	1265
Százalék	1,9	5,2	46,8	35,0	4,3	6,8	100,0

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A vizsgált időszakban igen alacsony volt a tudományos minősítéssel rendelkezők száma, 11 fő egyetemi doktori fokozattal, 2 fő PhD-val rendelkezett és 33 fő elindította a

fokozat megszerzéséhez vezető minősítő folyamatot. Láthatóan csökken az oklevél jelentősége a karrierút tervezésében és annak alakításában. Kirajzolódni látszik az a tendencia is, hogy a diplomák számának gyarapítása helyett a rövid idejű képzések, valamint a piaci igényekre reagáló, többnyire a munkahelyi, konkrét munkakörökre képesítő képzések elvégzése fontosabbá vált a rendszerváltás után diplomázottak számára.

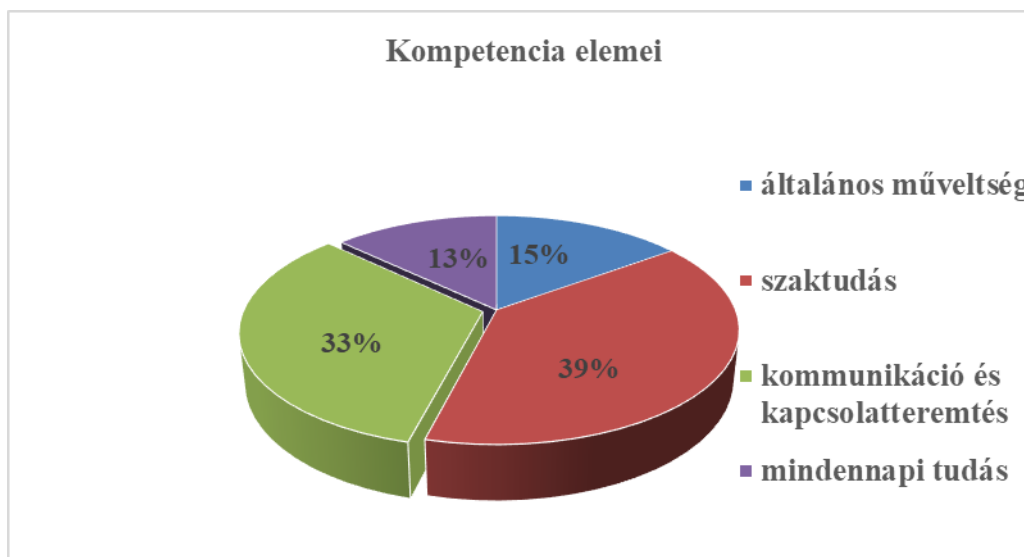
A jövőre vonatkozóan egyharmaduk (33,4%) nem tervez újabb tanulást. Pozitívan viszonyul a tanuláshoz az elkövetkezőkben is a megkérdezettek 66,6%-a. Körükben vannak azok, akik a kutatás idején is tanultak (8,5%), illetve további 58,1%-uk azt tervezte, hogy újra előveszi a tankönyveket. Ők számos területen bővítenék tudásukat, így valamilyen idegennyelvet tanulna 17,1%-uk, gazdasági jellegű tudását bővítené 5,4%-uk, humán jellegű képzést 3,8%-a tervez, doktori tanulmányaival fokozatot szerezne 5,5%-uk, újabb diplomát szeretne a megkérdezettek 3%-a, illetve még nem pontosította jövőbeli tanulmányait a diplomások 23,3%-a.

"A kor előrehaladtával biztonságot nyújt a diploma a munkaerőpicon, úgy gondoltam, hogy mindenképpen jó, ha az embernek van egy felsőfokú diplomája, azon kívül én a folyamatos tanulásban hiszek kortól függetlenül. ... Folyamatos tanulást és mindenképpen biztosabb megélhetést és a lehetőségek kihasználását nyújtja, ha van egy diploma a zsebembe. És ez igaz is a változó világban. Rosszabbul érezném magam most 50 évesen diploma nélkül, mivel senkinek az állása nincs bebetonozva, még egy saját vállalkozás sem, mert az meg erősen piacfüggő, tehát mindenképpen több lehetősége van az embernek, hogyha van egy felsőfokú végzettsége. Nem lehet akadály az, hogy minden oké, csak azért nem tudnak felvenni, merthogy nincs felsőfokú végzettségem. Tudom, hogy a munkaerőpiacon egy 55 éves ember az nem focizik, én ezzel tisztában vagyok, már 40-nel sem, mert annyit változtak a körülmények." (kaposvári lakhelyű, humán szervező végzettségű férfi szóbeli közlése, 2006. október)

"Nem előny, nem hátrány a diploma. Sokszor nem a végzettség, csak a tapasztalat számít, ami viszont nehezen megszerezhető." (budapesti lakhelyű, népművelő-földrajz tanár szakos végzettségű nő szóbeli közlése, 2006. október)

A diploma mögött meghúzódó tudásról alkotott véleményeket, illetve a kapott kompetenciák, tudáselemek szerkezetét nem csupán a fogalom használatával kapcsolatos értelmezési különbségek befolyásolják, hanem az is, hogy szakmai területeiken milyen tudásanyagot sikerült mozgósítaniuk, illetve különböző élethelyzetekben mi hiányzott a megkérdezettek képességeinek tárából. Az interjúk során élőszóban kifejtett szövegkorpuszokat tartalomelemzésnek vetettük alá, az így kapott tudáselemek kifejezéseit statisztikai módszerekkel csoportokba rendeztük. Az említési gyakoriság- és prioritási sorrend alapján az általános műveltség tudáselemeit a szaktudás és a munkavégzéshez fontosnak ítélt kompetencia-elemek követik. Harmadikként a kommunikáció és kapcsolatteremtés, végül pedig a mindennapi életben szükséges tudáselemek (mint a gépkocsivezetés vagy a számítógép használata) állnak (lásd a 11. ábrát).

11. ábra: A diplomások által hasznosíthatónak értékelt tudáselemek (N=864 fő)

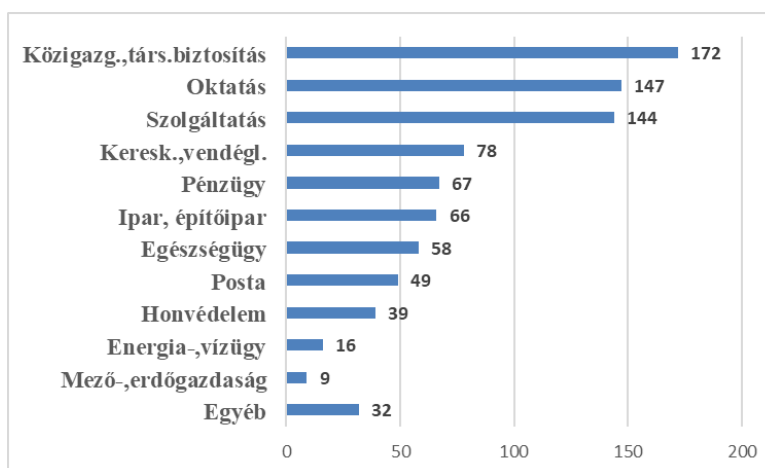

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

A végzetek diplomájának munkaerőpiaci konvertálása

A végzetek szinte minden hazai ágazatban megtalálták a helyüket. A humánszervező, személyügyi szervező és ezek rokonszakmáiból kialakított munkakörökre számos szektorban munkatársakat kerestek és várnak ma is. A legtöbb diplomást a közigazgatásban és a társadalombiztosításban foglalkoztatták. Hasonló arányban találtak munkát az oktatásban és a különféle szolgáltatásokat kínáló vállalatoknál. Ez utóbbiaknak a fele a kereskedelemben, a vendéglátásban, az egészségügyben és a pénzügyi területeken tevékenykedik, kisebb arányuk a hírközlés, a honvédelem, az energiatermelés, a vízügy, a mező- és erdőgazdaság ágazatokban vállalt munkát (lásd a 12. ábrát).

12. ábra: Az adatfelvételkor a munkahelyek ágazati jellege (N= 877 fő)

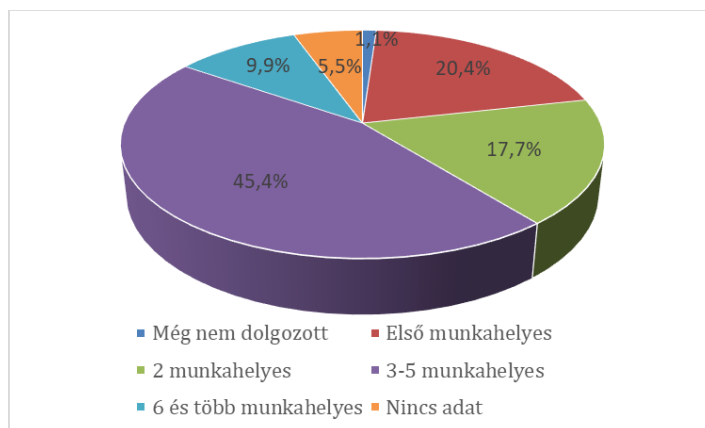

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

Minden ötödik diplomás (20,4%) első munkahelyes. Ők azok, akik felsőfokú tanulmányaik révén erősítették meg munkahelyüket, illetve pozíciójukat. Többségük azokból ke-

rülhetett ki, akik nem a végzett szakjuknak megfelelő szakterületen töltötték be munkakörüket (ez a kérdezettek 55,3%-a). Népes táboruk már az egyetem megkezdésekor dolgozott, a felsőfokú oklevélre a munkahelyük megőrzéséhez, illetve magasabb pozícióhoz, jobb fizetés vagy kedvezőbb munkakörülmény eléréséhez volt szükségük. Ehhez képest közel hasonló arányú a második munkahelyesek aránya is (17,7%), akik részben a diplomájuknak köszönhetően tudtak kimozdulni régi helyükről, illetve az igényüknek megfelelő előnyösebb munkahelyet találtak. A megkérdezetteknek közel a fele (45,4%) erőteljes mobilitást írt le, ők 3-5 munkahelyet tudhatnak maguk mögött (lásd a 13. ábrát).

13. ábra: A munkahelyek számának alakulása (N=1247 fő, %)

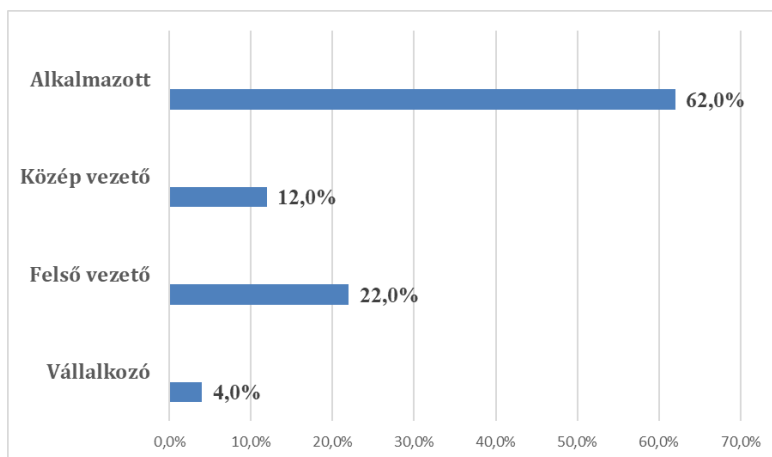

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

Mindent összevetve nem "vándormadarak" a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon végzettek. A vagyoni, jövedelmi helyzetüket ismerve a munkahelyváltás egyik mozgatója a méltányosabb munkabér elérése volt. A diplomások 14,5%-a a főállásához szakmailag közel álló második munkahellyel is rendelkezett, ami a jobb keresetet tette lehetővé. 69 fő (5,75%) szólt arról, hogy életében legfeljebb egy alkalommal munkanélküli volt. Az inaktív időszak nem haladta meg átlagosan a 14,8 hónapot. Hasonló létszámú szülő (63 fő) kisgyermek mellett otthon volt, mert gyas vagy gyed idejét töltötte, ezért nem vállalhatott rendszeres munkát.

Munkahelyi beosztásuk alapján a megkérdezettek 62%-a alkalmazott volt – főleg nők – akik amennyiben munkahelyet váltottak, jobbára ebben a pozícióban maradtak. A vertikális mobilitás 38%-nál a közép- és felső vezetői, valamint az önálló vállalkozói, pontosabban ügyvezető pozíció betöltését jelentette (lásd a 14. ábrát).

14. ábra: Az adatfelvételkor a diplomások munkahelyi beosztása (N=1267 fő, %)

Forrás: A PTE FEEK hallgatóinak nyomon követése, 2006. évi adatbázis alapján saját szerkesztés

"Számomra kiemelt szerepe volt a vállalati menedzsmenthez kapcsolódó ismeretek megszerzésének; vállalat gazdaságtan, marketing, oktatással kapcsolatos tantárgyaknak is. Ezeket rendkívül jól tudtam és tudom hasznosítani munkám során. Mivel oktatási feladatköröm is van, remekül fel tudom használni pedagógiai tanulmányaimat az általam tartott tréningek során. ... nem volt felesleges tudásterület, mivel a többit az általános műveltségem bővítéséhez tartottam fontosnak. ..."

A munkám szellemi értelemben maximálisan kielégítő számomra, sőt az utóbbi időben néha még kicsit sok is. Az anyagi elismerés lehetne jobb, de hát ezt talán mindenki elmondhatja magáról manapság. ... Végzettségem megszerzése tette lehetővé számomra, hogy középvezetői szintre lépjek a cégnél, ahol dolgozom, csak előbbre jutottam eddig" (pécsi lakhelyű, személyügyi szervező diplomával rendelkező férfi szóbeli közlése, 2006. október)

Minden ötödik diplomás a pályája bizonyos szakaszában vállalkozást működtetett (22,9%). Főként egyéni vállalkozóként (36,8%), hasonló nagyságrendben betéti társaság tagjaként (36,5%), illetve korlátolt felelősségű társaság ügyvezetőjeként (25,6%) önállósultak. Tény az is, hogy a vállalkozások egy része "kényszervállalkozás", amely főként a vidéken alkalmazott nők kockázatokkal szegélyezett pályája. A közterheket nehezen viselő kisvállalkozók kimenekülési lehetőségének sokszor kárvallottjai az alkalmazottból vállalkozóvá vált nők. Zárt piacon mozogva növekedő költségek mellett sokszor a korábbi alkalmazotti bérszintjük alatt kerestek. Az önállóságra kényszerített nők vállalkozói pozíciója egyben új feltételekkel telített, nehezített versenypálya, ahol a gazdasági döntéseket, a viselkedési formákat is a férfiak diktálják. Ebben a gazdasági környezetben kell helyállniuk a vidéki kisvárosokban vállalkozó hölgyeknek. Erről szólt több interjúalanyunk is.

"... nehéz a pályakezdés a művelődésszervező szakmában (is), hiszen a rendszerváltozáskor az önkormányzatok (a politika) ezt a munkakört törölte el elsőként. Ma pedig a hétköznapi viselkedési kultúrában érezzük is ennek hiányát. ... A munkahelyem vállalkozói létforma. Konfliktusok vannak a női és a férfi szerepek között. A szerepek megváltozása általában elmentéses a hagyományos normákkal, értékekkel. Míg vállalkozóvá „kényszerítettek”, a vállalkozói szerepem nem egyezett a hagyományosan elvárt női szerepemmel. ... Megtartani a női

mivoltomat (mert ebben igazán jól érzem magam), viszont a munkámban férfias teljesítményeket várnak tőlem, így hát igyekszem felzárkózni. ...” (kaposvári lakhelyű, művelődési-és felnőttképzési menedzser végzettségű nő szóbeli közlése, 2006. október)

Összefoglaló

Az egykori hallgatók körében végzett kutatás nem csupán a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar egykori hallgatóinak személyes és szakmai pályája mozgását világította meg. A kivételesen nagy elemszámú minta, valamint az 1950 és 2006 közötti igen hosszú időszakban "éretté vált", - a középiskolai tanulmányaikat befejező fiatalok felnőtté, sőt idős emberekké váló - diplomások mobilitási útja jól tükrözi a hazai közepreteg alsó harmadának mozgásterét, egzisztenciális boldogulását. A nappali tagozaton, kollégiumokban zajló pezsgő egyetemi életforma, a diplomás társadalmi státusz elérése és megélése a legidősebb, immár több éve nyugdíjas korosztály számára jelentette a legnagyobb sikert. Ma is szívesen emlékeznek a pécsi évekre, ápolják kapcsolataikat, őrzik az akkor új élelményként elsajátított kulturális szokásaikat és kialakított művelődési formáikat. Társadalmi helyzetük emelkedését tekintve a legnagyobb státuszmozgást élheték meg, mert az őket felnevelő család szerény kulturális és anyagi tőkejavakkal rendelkezett. Igaz az is, hogy a rendszerváltás ezt a korosztályt rázta meg legjobban, belőlük lettek az első munkanélküliek. A művelődési, oktatási, közigazgatási szféra átszervezése következtében a népművelő foglalkozásukat új kenyérkeresetre kellett cserélniük. Ebben az élethelyzetben a tanulás bevált stratégiának bizonyult. Az újabb diploma megszerzése, a munkahelyi átképzések, a nyelvtanulás, valamint az egykori hallgatói kapcsolatokból kialakított segítő hálózat komoly támaszt adott a válságos időszakokban. A felsőfokú oklevelet egész életre szóló befektetésnek gondolták, személyes életútjuk visszaigazolta a családi és egyéni erőfeszítéseket. A középkorúak mobilitási útja az egyetemen át vezetett, a főiskolai okleveleik megújításával többen második diplomát vagy felsőfokú szakképzési oklevelet is szereztek. Sok férfi középvezető lett, a munkahelye és pozíciója stabilizálását vagy felsővezetői kinevezését, fizetése növekedését master oklevelének köszönhette. A nők alkalmazotti munkakörük megőrzéséhez, a méltányosabb munkabér eléréséhez is tanulás révén jutottak el, azonban munka mellett, többlet terheket vállalva lettek diplomások. A két nagy népes fiatalabb életkorú csoport létszámának növekedését többek között a felsőoktatási expanzióval, közelebbről az egyetemi intézet/kar virágzásával ugrás-szerűen bővülő szakokkal, valamint a kihelyezett képzőhelyek terjedésével magyarázhatjuk. A végzetek több mint a fele még pályakezdő, egyharmaduk sodródó volt, nem látta a karrierje, élete irányát. Önálló saját lakás hiányában pár nélkül, sokan még mamahotelben éltek. Közöttük vannak azok is, akik a diplomát nem annyira tőkebefektetésnek, mint inkább ugródeszkának gondolják. Felsőfokú tanulmányaikat mégis az oklevél megszerzése motiválta. Az ezredforduló évtizedében diplomázott legfiatalabbak értékvilága, mozgásteret, a lehetőségek kiaknázásában alkalmazott változatos megoldások tekintetében is jelentősen eltért az idősebb diplomás csoportokétól. Mozgásterük iránya újabb középfokú szakképzés, rövid idejű tanfolyami tanulmányok, közöttük is elsőként az idegen nyelvek elsajátítása felé tartott. Az új tanulási formák egyben menekülési stratégiát is megalapoz-

hattak a jobban fizető hazai külföldi nagyvállalatok, illetve a külföldi munkavállalás, kalandok, más életformák felfedezése felé. Karrierépítésüket szakma és munkahelyváltás szegélyezi, egyötödük pályaelhagyó lett. Kevesen vándoroltak ki az országból. Nem szívesen hagyták el a jobb munkafeltételek érdekében a lakóhelyüket, mégis a boldogulásuk tere a kisváros, vagy az urbanizáltabb nagyközség lett. A tanulás, a munka, a felelősségvállalás fontos értékek, ezeket tartják szem előtt a gyermekeik jövőjének alakításában is. Mindent összevetve az életutak alakításában a diploma megszerzésének lehetősége motivációt jelentett a tanuláshoz, amely fontos életvezetési, tervezési technikaként épült be karrierjük formálásába. Az életmóddá szerveződött tanulás azt a tapasztalatot is megerősítette, hogy az életük különböző szakaszában, céljaik elérésében, azok módosításában a diploma új lehetőségeket nyithat meg előttük.

Felhasznált irodalom

Kocsis, M. (2010). Akkor és most - A végzett hallgatók szakmai szocializációja és pályakövetése az 1975-ös kezdeti lépésektől napjainkig. In Agárdi P., Bodó L., Huszár Z., Kocsis M., & Várnagy P. (Szerk.), *35 éves a pécsi kultúráközvetítő-képzés; Emlékek, dokumentumok, tanulmányok* (pp.112-228). PTE FEEK.

KSH (n.d.). 23.1.1.27. A 25–64 éves népesség megoszlása iskolai végzettség szerint [%]. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0027.html

Letöltés dátuma: 2023. október 8.

Széll, K., & Tóth, G. Cs. (2021). Az oktatási részvétel előrejelzése. Demográfiai folyamatok és oktatáspolitikai beavatkozások. *Educatio*, 30(2), 206-225. DOI: 10.1556/2063.30.2021.2.3